

La universitat pública en risc

Les retallades ens podrien fer perdre el que hem aconseguit: ser un centre de producció científica de referència al sud d'Europa

JOAN BRUNET I MAURI

A començaments d'octubre es va obrir formalment un nou curs del sistema universitari a Catalunya. L'acte acadèmic d'inauguració del nou curs va tenir lloc a la Universitat Politècnica de Catalunya en el decurs del qual, el rector d'aquesta Universitat Antoni Giró, va assegurar que seria "molt difícil, per no dir impossible, mantenir els nivells de qualitat i d'excel·lència" que el conjunt d'universitats catalanes havien assolit si s'ampliava per al 2012 el tant per cent de retallada que des del govern de la Generalitat de Catalunya havia estat imposat per al 2011.

En un parell de dècades Barcelona –i també Catalunya– ha consolidat el seu paper de pol de coneixement científic i d'atracció de talent més potent del sud d'Europa que hi ha a hores d'ara. Arribar fins aquí ni ha estat fàcil ni tampoc conseqüència de l'atzar. D'aquesta conquesta, en són els principals protagonistes les universitats públiques i els centres i instituts de recerca de Catalunya, que despleguen un intens i meticulós treball que és la causa per la qual el sistema universitari català ocupa un lloc capdavanter –a l'estat i a Europa–, tant pel que fa a la docència superior com a la recerca de referència. Aquesta afirmació es justifica en diversos indicadors de qualitat com, per exemple, que del miler de distincions *Advanced starting grants*¹ atorgades enguany per l'*European Research Council*, 75 ho han estat per a joves investigadors de tot l'estat. D'aquestes, més de la meitat –41–, han recaigut en recercadors catalans. Un altre indicador ens informa que Catalunya lidera actualment la producció científica de tot l'estat i que les universitats catalanes ocupen un lloc de privilegi en el conjunt de la producció científica europea². I, encara, un parell d'indicadors: dels 13 segells de Campus d'Excel·lència Internacional atorgats pel Ministeri d'Educació en



Auditori Vèrtex de la UPC durant la inauguració oficial de curs del sistema universitari de Catalunya, el 7 d'octubre de 2011

les convocatòries corresponents als anys 2009 i 2010, 5 ho han estat per a projectes que són impulsats des d'universitats catalanes; i dels 8 centres de recerca que han merescut la distinció d'excel·lència internacional a través del programa estatal Severo Ochoa promogut pel mateix Ministeri, 4 es troben a Catalunya.

La contundència d'aquests indicadors –als quals se'n podrien afegir alguns més com, per exemple, els de transferència de resultats de la recerca i de patents³–, podria fer-nos creure que el sistema universitari català i, especialment, el públic, gaudeixen d'una bona salut. I segurament això seria així si no fos perquè, paradoxalment, aquests indicadors i reconeixements arriben justament quan la universitat pública catalana veu reduïts dràsticament els fluxos de finançament que en forma de transferències ordinàries li arribaven des del govern de Catalunya⁴. I això no pas com a conseqüència del fet que la universitat pública catalana estigui més ben finançada que altres sistemes universitaris. Molt al contrari. La universitat catalana no ha comptat històricament amb el mateix nivell de finançament del qual han disposat la resta d'universitats públiques a la resta d'Europa. Si analitzem amb deteniment les transferències públiques que el sistema universitari català rep del govern autònom, ens adonarem que aquesta inversió es troba per sota de la mitjana que reben les universitats de la resta de l'estat. I això és així, tant si es pren com a referència la inversió en relació amb la població, com si es relaciona amb el PIB⁵.

1 Els Starting Grants tenen com a finalitat donar suport a líders de la recerca que es trobin en el camí idoni per establir i/o consolidar un equip de recerca i iniciar una tasca investigadora fructífera dins l'àmbit europeu. Són atorgats per l'European Research Council que és l'organisme independent que gestiona els fons europeus destinats a fomentar la recerca de qualitat entre els països membres de la Unió Europea.

2 Espanya ocupa el novè lloc al món en matèria de producció científica. Un lloc que es correspon amb el que ocupa l'economia espanyola al món si prenem com a referència el PIB, però que és molt millor del que ocupa en PIB/càpita (que és el 25è). També es troba més ben situat quan es consideren conceptes relacionats amb la innovació (segons el World Economic Forum, ocupem el lloc 38è en requeriments bàsics, el 32è en potenciadors de l'eficiència i el 41è en factors d'innovació i sofisticació), o d'inversió en R+D (som 21è país dels 34 de l'OCDE). Un 60% de la producció espanyola descansa en les universitats públiques, i d'entre aquestes són les catalanes les més productives i les que tenen major impacte. (Font: *La universitat pública catalana d'avui. Dimensió, eficàcia i eficiència*, per Francesc Xavier Grau Vidal. Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili. Tarragona 2011).

3 La Universitat Politècnica de Catalunya és la primera universitat de tot l'estat quant a volum d'ingressos generats per transferència de tecnologia i en patents.

4 Les transferències que reben les universitats catalanes s'han vist disminuïdes en un 16 % (144 milions d'euros) l'any 2011.

5 Si es compara la inversió pública en el sistema universitari de Catalunya prenent com a referència el finançament que reben les universitats espanyoles, ens adonarem que les transferències corrents que l'any 2010 van ser de 926 ME a Catalunya, haurien estat de 1.027 ME si les equiparéssim a la mateixa inversió per habitant que es va fer durant el mateix període a la resta d'Espanya; o de 1.210 ME cas

La recerca de qualitat i l'excel·lència assolit per les universitats catalanes, a més de l'esforç i de la dedicació personal i col·lectiva de la comunitat universitària, ha requerit temps i d'una estabilitat en els recursos que ara és a punt de perdre's. La confluència d'aquests factors –temps i estabilitat de recursos– ha estat decisiva perquè en un període relativament curt de temps, Catalunya escalés força posicions dins l'àmbit de la recerca europea i situar alguns dels seus centres en un primeríssim pla. A la nostra ciutat de Sabadell mateix en tenim un bon exemple amb el Parc Taulí que a hores d'ara està considerat el primer hospital d'Espanya quant a la innovació i al desenvolupament de tecnologia sanitària.

Davant les retallades que han estat imposades a les universitats públiques enguany –que s'afegeixen als reiterats incompliments de compromisos econòmics d'exercicis precedents per part del govern anterior– es corre el risc que tot allò que s'havia aconseguit i consolidat pugui malbaratar-se en poc temps. Per això caldrà preguntar-se de què haurà servit arribar a ser el centre de producció científica més potent i dinàmic del sud d'Europa si com a societat no podem o no sabem aprofitar-nos-en. Si com a conseqüència dels moments pels quals travessem s'ha de sacrificar part de la feina feta, s'estarà, de fet, abaixant el llistó de la recerca –que és, alhora, la base d'una docència de qualitat– amb el risc de provocar un retrocés que difícilment podrem recuperar en el futur. El ministre espanyol Àngel Gabilondo ha dit i repetit una i mil vegades que "certament l'educació és cara, però que més car és no invertir en educació". A aquesta afirmació, abundava el rector Antoni Giró en l'acte d'obertura del curs acadèmic, quan va afegir que "també la recerca és cara, però que encara resulta més car no treure'n profit", una responsabilitat que recau de manera compartida sobre la universitat, l'empresa i l'administració.

Ho escrivia també recentment el rector de la Universitat de Barcelona i president de l'ACUP⁶, Dídac Ramírez: "els recursos destinats a les universitats públiques no es poden veure de cap manera com una despesa, sinó com a clau mestra de les solucions que el nostre entorn demana amb urgència"⁷. En definitiva la clau de volta que ha de permetre que la universitat compleixi amb el paper que la societat li reclama com a motor de progrés, de creació de nou teixit productiu, de transformació i de canvi social.

Hi ha futur?

Davant aquest panorama la pregunta és obligada i la resposta no pot tenir cap moment de dubte. Hi ha futur. N'hi ha sempre, però, que tothom faci els deures. La universitat adaptant-se a la nova realitat que la crisi imposa i introduint-hi millores en la gestió, alhora que ha de cercar noves fonts de finançament vinculades a la recerca i a la valorització del coneixement que, al cap i a la fi, és el que ha de contribuir a dinamitzar el país i el teixit productiu.

que s'hagués aplicat a Catalunya i a Espanya un mateix percentatge d'inversió en relació al PIB; o de 1.289 ME si prenguéssim com a referència la relació entre producció científica i transferències corrents. (Font anteriorment citada).

6 L'ACUP és l'Associació Catalana d'Universitats Públiques.

7 *Els paisatges del canvi*. La Vanguardia, pàgina 31. 2 d'octubre de 2011.

Però amb això no n'hi haurà prou. L'esforç necessari que les universitats han de fer no és una condició suficient per fer els deures. S'ha de veure acompanyat per l'adopció de mesures que no correspon estrictament a la universitat prendre-les. Catalunya és un gran país, però no pas un país gran. Qui sap si ha arribat el moment de plantejar obertament si l'actual model universitari del qual disposem és el més adient per a la nostra realitat com a país. Ens hem de preguntar si ens cal disposar de tantes universitats i centres de recerca; de tants centres tecnològics i parcs científics; de tantes titulacions i màsters oficials... També si seria convenient avançar cap a l'establiment d'un doble model d'universitats, com passa a diversos països d'Europa. Un doble model estructurat a partir d'unes institucions acadèmiques centrades en la docència, i unes altres que fan de la recerca la seva principal raó de ser, sotmeses a un model de finançament vinculat a l'obtenció de resultats.

Però no ens enganyem. Tampoc no hi haurà prou en reduir només despeses i endegar debats que són fonamentals si es vol garantir el manteniment dels nivells de docència i de recerca guanyats fins ara. Es tracta de generar també una major activitat, aprofitant el potencial humà del qual les universitats disposen i que és molt. Potser –en la línia del que han apuntat alguns presidents dels Consells Socials– ha arribat el moment de plantejar un augment dels preus de matrícula que actualment es satisfan per part de l'estudiantat sempre que aquesta mesura es correspongui amb l'impuls d'un sistema just i potent de beques i de préstecs del qual ara no gaudim. Caldrà, a més, estimular les donacions de persones individuals o d'empreses a les universitats i als centres de recerca d'excel·lència i d'aquesta manera potenciar la relació-col·laboració-implicació entre universitat i empresa.

Per avançar en aquesta direcció cal que des del govern de Catalunya s'afronti sense més dilació la necessària reordenació del sistema universitari català per tal de fer-lo més eficaç i eficient, més autònom però alhora també més vinculat al retiment de comptes. I això vol dir que les universitats han de poder dotar-se d'unes estructures internes articulades en funció d'un projecte i d'uns objectius determinats. L'actual situació econòmica hi obliga. El problema és que, per fer-ho bé, s'ha de tenir clar primer quin model d'universitat volem per a Catalunya, quin model de finançament, quin grau d'autonomia, quin marc legislatiu...

Davant l'exigència i urgència que imposa el moment, no es pot perdre el temps conscients que és en períodes de crisi quan hi ha oportunitats de canvi, d'innovació. Sigui com sigui una cosa és absolutament certa: per fer front a l'actual conjuntura, a banda d'aplicar-se en fer els deures que pertoquen a cadascú, s'ha de fugir de qualsevol temptació d'aplicar mesures estrictament economicistes; unes mesures que si bé és cert poden millorar el present, encara és més cert que poden comprometre el futur.

Catalunya és un gran país, però no un país gran i cal plantejar-nos si el model universitari actual s'adequa a la nostra realitat